

#### *Gebruik bron 4.*

Historici denken dat:

- 1 Wädstrom door het opnemen van deze gebeurtenis de abolitionistische beweging wil steunen.
- 2 de Afrikaanse koning mogelijk **niet** beïnvloed is door abolitionistische ideeën.

3p 8 Ondersteun beide redeneringen door:

- met een verwijzing naar de bron een argument te geven voor de eerste redenering, en
- zonder bron een motief van de Afrikaanse koning te noemen voor het verbod op het vervoeren van slaafgemaakten door zijn rijk dat **niet** past bij abolitionistische ideeën.

#### *Gebruik bron 5.*

De oproep van Daendels past bij:

- 1 'verlicht denken' dat werd toegepast op sociale verhoudingen'.
- 2 'de democratische revoluties in westerse landen'.

4p 9 Geef per kenmerkend aspect aan waarom de oproep hierbij past, waarna je je antwoord telkens ondersteunt met een andere verwijzing naar de bron.

## Moderne tijd

---

In 1851 toonde het Britse bedrijf *Robinson and Russel* op de wereldtentoonstelling in Londen een stoommachine waarmee suikerriet kon worden geperst. Er was veel interesse voor deze machine.

3p 10 Licht de interesse voor de machine toe door:

- een verklaring te geven waardoor er in het Caribisch gebied interesse was voor machines als deze, waarbij je in je antwoord ingaat op een Brits besluit uit 1833, en
- aan te geven dat het tonen van de machine van *Robinson and Russel* bijdroeg aan de boodschap die de wereldtentoonstelling moest overbrengen.

#### *Gebruik bron 6.*

In 1857 laat de Britse overheid schepen bouwen die speciaal ontworpen zijn voor rivieren in India. De Britse overheid eist dat:

- 1 de schepen tot ver in de binnenlanden kunnen varen.
- 2 de schepen veel soldaten tegelijk kunnen vervoeren.

3p 11 Licht de bouw van het schip toe door:

- te verklaren waardoor de Britse overheid juist in 1857 opdracht geeft voor de bouw van schepen als deze, en
- aan te tonen bij welk kenmerkend aspect van de negentiende eeuw het ontwerp van het schip past.

*Let op: je moet na het opschrijven van een kenmerkend aspect een uitleg geven.*

*Gebruik bron 7.*

Dominee Hoedemaker wil met de brochure geld bij elkaar krijgen voor zijn werkzaamheden, zoals het verzorgen van godsdienstlessen voor fabriekskinderen.

3p 12 Licht dit toe door:

- aan te tonen dat Hoedemaker een bijdrage levert aan 'de discussies rondom de sociale kwestie', waarna je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron, en
- zonder bron de politiek-maatschappelijke stroming te noemen waarbij Hoedemaker met zijn werkzaamheden past.

*Gebruik bron 8.*

Eind negentiende eeuw dachten de Britten dat zij de wereld moesten beschaven.

2p 13 Geef aan welke kritiek het lied weergeeft op dit idee, waarna je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de liedtekst.

Een geschiedenis:

Begin 1919 sloten meer dan 350.000 Duitse soldaten zich aan bij paramilitaire eenheden die *Freikorps* [Vrijkorps] werden genoemd. De regering van de Republiek van Weimar zette Vrijkorpsen eerst in voor het neerslaan van opstanden, maar kondigde in 1920 aan dat ze werden opgeheven. Hierna kwamen Vrijkorpsen in opstand. De Duitse legerleiding weigerde de opstand neer te slaan.

Aan deze geschiedenis kun je verschillende oorzaken ontleen voor de zwakke positie van de regering van de Republiek van Weimar.

2p 14 Toon dit voor **twee** oorzaken aan.

*Gebruik bron 9.*

Stel: je doet onderzoek naar de verkiezingsdag in 1936. Je trekt de conclusie dat deze beschrijving een waarheidsgetrouw beeld geeft van het verloop van de verkiezingsdag.

3p 15 Geef aan:

- zonder bron waardoor je kunt twijfelen aan de betrouwbaarheid van krantenartikelen in Duitsland in die tijd, maar
- dat de beschrijving **wel** een waarheidsgetrouw beeld geeft van het verloop van een verkiezingsdag in een totalitaire staat, waarna je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

De volgende gebeurtenissen uit het leven van Konrad Adenauer (1876-1967) staan in willekeurige volgorde:

- 1 Adenauer liet vlaggen met daarop het hakenkruis weghalen die aan Keulse bruggen werden opgehangen voor het bezoek van de nieuwe rijkskanselier Hitler.
- 2 Adenauer sprak met de Fransen over samenwerking in het Rijnland om de Duitse verzoeningspolitiek te ondersteunen.
- 3 De leiding van de Britse bezettingszone verweet Adenauer dat hij het opruimen van puin in Keulen niet snel genoeg regelde.
- 4 Kort nadat legerofficieren een aanslag pleegden op Hitler vanwege het dramatische verloop van de strijd tegen de geallieerden, werd Adenauer opgepakt en vastgezet.
- 5 Om meer arbeidsplaatsen te creëren voor de mensen die door de beurskrach werkloos werden, verbood Adenauer zijn ambtenaren bijbanen te hebben.
- 6 Tijdens de Eerste Wereldoorlog ontwikkelde Adenauer een worst op basis van sojameel om het tekort aan vlees op te vangen.

2p 16 Zet deze gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

*Gebruik bron 10.*

De situatie die Rie Stroek-Wagenmakers beschrijft, vindt na 1956 niet meer plaats in Nederland.

- 2p 17 Geef hiervoor een verklaring door:
- de wet uit 1956 te noemen die situaties als deze niet langer mogelijk maakt, en
  - met een verwijzing naar de bron aan te geven wat deze wet wil veranderen.

*Gebruik bron 11.*

Je concludeert dat je deze bron kunt gebruiken om:

- 1 een motief aan te tonen voor de bouw van de Berlijnse Muur.
- 2 te verklaren dat er altijd twee grenswachten tegelijk werken bij de Berlijnse Muur.

4p 18 Toon de juistheid van elke conclusie aan, waarbij je je antwoord telkens ondersteunt met een andere verwijzing naar de bron.

Na de Tweede Wereldoorlog verscheen *de Volkskrant* met de ondertitel 'Katholiek dagblad voor Nederland'. In 1965 besloot de redactie van *de Volkskrant* om de ondertitel niet meer te gebruiken.

2p 19 Leg uit bij welke maatschappelijke verandering in Nederland in de tweede helft van de twintigste eeuw dit besluit past.

*Gebruik bron 12.*

Een bewering:

De SED geeft een eenzijdig beeld weer van de Duitse deling.

- 4p 20 Ondersteun deze bewering door:
- zonder bron het politieke beleid van Stalin in 1945 te noemen dat bijdraagt aan de Duitse deling, en
  - met bron aan te tonen dat de SED een communistische visie weergeeft op de Duitse deling, en
  - met bron het verband uit te leggen tussen het beeld dat de SED schetst van de Duitse deling en de *Ostpolitik* van Brandt.

*Gebruik bron 13.*

Twee beweringen:

- 1 Feministen van de tweede golf zullen kritiek hebben op deze advertentietekst.
- 2 Het succes van uitzendbureaus als Studia wordt mede veroorzaakt door de groei van de economie in Nederland.

- 4p 21 Toon de juistheid van beide beweringen aan, waarna je je antwoord telkens ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Een gegeven:

In 1983 publiceerde het *Christen-Democratisch Appèl* (CDA), de partij van minister-president Lubbers, een onderzoeksrapport. Hierin stond de kritiek dat burgers "in plaats van voor elkaar te zorgen, er steeds meer vanuit gaan dat de overheid die verantwoordelijkheid overneemt."

Lubbers wilde met dit onderzoeksrapport zijn beleid ondersteunen.

- 2p 22 Toon met een verwijzing naar het onderzoeksrapport aan welke beleidsmaatregel Lubbers wilde ondersteunen.

In 1984 besloot de Nederlandse regering dat op lagere scholen aan "leerlingen van 'niet-Nederlandse afkomst' les zal worden gegeven in hun eigen taal, zoals het Turks, Marokkaans, Italiaans, Grieks en Moluks."

- 2p 23 Leg uit bij welk migrantenbeleid van de overheid in die tijd dit besluit paste.

*Gebruik bron 14.*

De tekenaar geeft in deze prent een mening weer over de integratie van de voormalige DDR in het verenigde Duitsland.

- 2p 24 Toon aan welke mening dat is, waarna je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de prent.

**Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.**

De volgende twee vragen gaan over de diamant van Banjarmasin, die werd meegenomen van het Indonesische eiland Borneo naar Nederland:

In 1859 veroverden Nederlandse troepen het vorstendom Banjarmasin op het Indonesische eiland Borneo. Ze namen een grote diamant van de voormalige sultan van Banjarmasin mee. De Nederlandse regering liet deze diamant in het Rijksmuseum tentoonstellen, als 'een geschiedkundig gedenkteken van de onderwerping van Banjarmasin'.

- 2p **25** Licht het tentoonstellen van de diamant toe door:
- met een kenmerkend aspect uit de negentiende eeuw een verklaring te geven voor de beslissing om de diamant tentoon te stellen, en
  - de politieke boodschap te noemen die de regering met het tentoonstellen wilde overbrengen.
- Let op: je moet na het opschrijven van een kenmerkend aspect een uitleg geven.*

In 2017 plaatste het Rijksmuseum bij de diamant van Banjarmasin (zie vraag 25) de tekst: "Deze diamant is oorlogsbuit. Ooit was hij eigendom van Panembahan Adam, de sultan van Banjarmasin".

- 2p **26** Licht het plaatsen van de tekst toe door:
- met een kenmerkend aspect uit de twintigste eeuw een verklaring te geven voor het besluit deze tekst te plaatsen, en
  - aan te geven wat het Rijksmuseum met de tekst wilde bereiken.
- Let op: je moet na het opschrijven van een kenmerkend aspect een uitleg geven.*

---

#### Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.